

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 67 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 67 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3769>

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARININ TURİZM İŞLETMELERİNDE KULLANILMASINA YÖNELİK YENİ YAKLAŞIMLAR*

NEW APPROACHES TO THE USE OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE ELEMENTS IN TOURISM BUSINESSES

Özlem AYDOĞDU ATASOY**

Öz

Ülkemiz somut (maddi) kültürel miras unsurları kadar somut olmayan (manevi) kültürel miras unsurları açısından da oldukça zengindir. 2003 yılında UNESCO tarafından kabul edilen, 2006 yılında da ülkemizin taraf devlet olduğu "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" ile somut olmayan kültürel miras değerlerimiz de hem ulusal hem de uluslararası platformlarda daha fazla yer almaya başlamıştır. Diğer yandan ülkemiz gibi gelişmekte olan bir ülkenin ekonomik anlamda kalkınması için kurtarıcı olarak görülen turizm sektöründe yeni yaklaşımlara, değişimlere, dönüşümlere, çeşitliliğe, farklılaşmaya, vb. ihtiyaç duyulmaktadır. Yapılan bu çalışmanın amacı, öncelikli olarak somut olmayan kültürel miras ve turizm arasındaki ilişkiyi kurarak, somut olmayan kültürel miras unsurlarının turizm işletmelerinde nasıl ve ne şekilde kullanılabileceğini yeni yaklaşımlar üzerinden önermektir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kültürel Miras, Somut Olmayan Kültürel Miras, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, Turizm.

Abstract

Our country is very rich in terms of intangible (immaterial) cultural heritage elements as well as tangible (material) cultural heritage elements. With the "Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage", which had been accepted by UNESCO in 2003 and to which our country became a party in 2006, our intangible cultural heritage values also began taking place more in both national and international platforms. On the other hand, in the tourism sector, seen to be a savior for the economic prosperity of a developing country like ours, new approaches, changes, transformations, variety, differentiation, etc. are needed. The main goal of this study is to find whether intangible cultural heritage elements can be used in the tourism sector. It will also be evaluated with a scientific perspective through our study how they are used in the case that they are used and how they should be used in the case that they are not used.

Keywords: Culture, Cultural Heritage, Intangible Cultural Heritage, Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, Tourism.

*Bu çalışma, 25-27 Ekim 2018 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen 5. Uluslararası Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Sempozyumunda sözlü olarak sunulan "Somut Olmayan Kültürel Miras ve Turizm" başlıklı bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

** Öğr. Gör., Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Erdek Meslek Yüksek Okulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, oatasoy@bandirma.edu.tr

Giriş

Farklı kaynaklarda pek çok tanımı yapılan kültür kavramı genel olarak, “Atalarımızdan bizlere kalan *maddi ve manevi* unsurlar” olarak tanımlanabilir. Tanımda da görüldüğü üzere kültürü kendi arasında *maddi (somut)* ve *manevi (soyut)* olarak ikiye ayırmak doğru bir yaklaşım olacaktır. Çünkü kültürün maddi (somut kültürel miras) tarafı tarihi, arkeolojik, kentsel ve doğal sitler, anıt, ören yeri, höyük, tümülüs, külliye, cami, kilise gibi kalıntıları ifade ederken manevi tarafı (somut olmayan kültürel miras) da yaşam biçimleri, gelenek-görenekler, festivaller, müzik-eğlence kültürü, el sanatları, edebiyat, yemek türleri vb. unsurları ifade etmektedir.

Kültür kavramı gibi turizm kavramının da kaynaklarda birçok tanımına rastlamak mümkündür. Turizm kavramı için de genel geçer bir tanımlama yapmak gerekirse bu tanım, “İnsanların sürekli ikamet ettikleri yerlerin dışına seyahatleri ve buralardaki turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkilerin bütünüdür.” şeklinde olabilir. Kültür ve turizm kavramlarının tanımlarına bakıldığında birbirlerine çok uzak konular gibi gözükse de aslında birbiriyle yakın ilişkili ya da iç içelerdir. Başka bir deyişle kültürle ilgili bir konu turizmle, turizmle ilgili bir konu da kültürle çoğu zaman bağdaştırılabilir. Disiplinler arası çalışmaların daha fazla rağbet gördüğü ve bilim çevrelerince desteklendiği günümüzde turizm ve kültürü birbirine bağlayan çalışmaların sayısı da her geçen gün artmaktadır. Bilim olarak kabul edilmeyen bu iki kavramın ülkeler açısından önemini hiçbir zaman azalmayacağı aksine artacağı iddia edilebilir.

Yapılan bu çalışmanın konusunu somut olmayan kültürel miras ile turizm ilişkisi oluşturmada ve çalışma üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde kültür, kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras kavramlarının üzerinde durulmakta ve ülkemizin somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesine dâhil olma süreci anlatılmaktadır. İkinci bölümde turizm kavramı tanımlanmakta ve ülkemizdeki turizmin mevcut durumu hakkında bilgiler verilmektedir. Üçüncü bölümde ise somut olmayan kültürel miras ve turizm ilişkisi kurularak somut olmayan kültürel miras unsurlarının turizm işletmelerinde kullanılıp kullanılmayacağı, kullanılabilir ise ne şekilde kullanılabileceği somut olmayan kültürel miras alanları üzerinden yeni yaklaşımlarla bir model önerisi olarak gözler önüne serilmektedir.

1. Araştırmanın Amacı

Ülkemiz bir medeniyetler coğrafyasıdır. Bu coğrafyada doğan, yaşayan ve yaşayacak olan somut olmayan kültürel miras değerlerimizi turizm sektöründe sadece kültür ekonomisine katkı sağlamak amacıyla kullanmak doğru bir yaklaşım olmayıp, turizmi besleyen temel kaynaklardan birisinin de kültürel kaynaklar olduğu gerçeğinden hareketle bu unsurların turizm sektöründe doğru kullanılması esastır.

Ağırlıklı olarak deniz (kıyı) turizmi nedeni ile ülkemize gelen turistler her şey dâhil sistemi kapsamında konaklama tesislerinde kalmakta ve her şey dâhil sisteminin bir özelliği olarak tesis dışına çıkmamaktadırlar. Tesisler turistleri tesis içinde tutmak için animasyon gösterileri, çeşitli eğlenceler, etkinlikler ve faaliyetler düzenlemektedirler. Bu aktivitelerin temel amacı, somut olmayan kültürel miras unsurlarını turistlere doğru şekilde tanıtarak, anlatarak, göstererek, uygulatarak turistlerin kültürümüzü daha yakından tanımalarına imkân vermektir. Türk gecesi gösterilerinde kullanılan kültürel miras unsurlarımız genel olarak halk mutfağımız, halk oyunlarımız, seyirlik oyunlarımızdır. Bu değerlerimiz anılan gece, etkinlik ve aktivitelerde kimi zaman doğru olmayan ve/veya eksik şekilde turistlere sunulmakta ve belli kalıpların dışına çıkmamaktadır. Bu çalışmada amaçlanan bu konuda çeşitlilik ve farklılık yaratmaktır.

Bu çalışmanın temel amacı ise, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’ne göre; *sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal olaylar, doğa ve evrenle ilgili uygulamalar ve el sanatları* olmak üzere beş alandan oluşan somut olmayan kültürel miras ve turizm ilişkisini kurup, somut olmayan kültürel miras unsurlarının turizm işletmelerinde nasıl kullanılabileceğini veya kullanılması gerektiğini tespit etmek ve aynı zamanda da bu unsurlarımızın turistlere gösterilerek ve/veya deneyimleterek yaşatılmasını sağlamaktır. Bu bağlamda konu bilimsel bir bakış açısıyla tartışılacak ve çalışmamızda bazı yeni yaklaşımlar da model olarak sunulacaktır.

2. Araştırmanın Sınırları

Turistler tatilleri için ayırdıkları zamanlarının büyük bir bölümünü konaklama tesisi içerisinde geçirmekte, tesiste geçirdikleri zamanı da dinlenme, eğlenme gibi etkinliklerde değerlendirmektedirler. Somut olmayan kültürel miras unsurları da turistlere tesis içerisinde sunulabileceği için konu sadece konaklama tesisleri bağlamında değerlendirilmiştir.

2003 yılında UNESCO tarafından kabul edilen ve 2006 yılında resmen taraf devlet olduğumuz “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”ne göre somut olmayan kültürel miras alanları

sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal olaylar, doğa ve evrenle ilgili olaylar ve el sanatları olmak üzere beş alandan oluşmaktadır. Çalışmamızda model olarak sunulan uygulamalar bu başlıklar üzerinden önerilecektir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda somut olmayan kültürel miras unsurlarının turizm işletmelerinde kullanılması yeni yaklaşımlarla bir model önerisi olarak sunulacaktır. Bunun için de öncelikli olarak çalışmamızda kavramsal bir çerçeve oluşturulacak, sonrasında ise somut olmayan kültürel miras alanları üzerinden ortaya yeni bir model önerisi sunulacaktır.

4. Kavramlar

4.1. Kültür

Tarihsel bilgiler bize kültürün tüm toplumlarda mutlaka bir birikime dayandığını göstermektedir. Bu birikim, kültür tarihçilerine göre; *işleme, zanaat, dönüştürme* ve nihayet yaşam alanını yani mekânı *değiştirme* eylemleriyle oluşur. Bütün bu eylemlerin farklı coğrafi alanlarda farklı topluluklar tarafından oluşturulması aslında bir bakıma dünya kültürünün de özünü oluşturmaktadır (Gülmez, 2015, 3). İşte bu nedenle kültürün ne olduğunu açıklamaya yönelik tek bir tanım yapmak neredeyse imkânsızdır. Çünkü kültüre; zamana göre, bilim dalına göre, bakış açısına göre, coğrafyaya göre, vb. farklı tanımlar getirilebilir. Kültürün insanların hayatında hem maddi hem de manevi öğeleri barındırdığını, hem geçmişten gelen hem günümüzde oluşan birikimleri içerdiğini kısacası kültürün hayatımıza anlam veren her şey olabileceğini düşünmek gerekmektedir. Kroeber ve Kluckhohn, 1952 yılında yaptıkları bir çalışmada kültürün 164 adet farklı tanımını derlemiş ve tartışmışlardır (Kroeber ve Kluckhohn, 1952). Çalışmamız somut olmayan kültürel miras olduğundan kültür kavramı tanımlanırken kavrama halk bilimi açısından bakmak uygun görülmüştür.

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlükte yer alan tanımına göre kültür; *“Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin.”* olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>). Kısa bir tanımlama ile kültür, *belirli bir grubun ayırt edici özellikleri olan değerler, törenler ve yaşam biçimleridir* (Giddens, 2008, 1066). Kültürün, bir topluluğu oluşturan değerler bütünü, bir toplumu inşa eden yapı taşı olduğu düşünüldüğünde Giddens’in tanımının anlamı ve önemi ortaya çıkmaktadır. Deniz ve Diker’e göre kültür ise daha geniş bir tanımlama ile *bir bölgenin, ülkenin ya da bir topluluğun geçmişten günümüze kadar süregelen örf, adet, gelenek, görenek, inanış, düşünce ve yaşam biçimleri, el sanatları, sanat eserleri, eğitim faaliyetleri, beslenme özellikleri ve tarihi açıdan değere sahip varlıkları gibi pek çok unsurunu kapsayan bir kavramdır* (Deniz ve Diker, 2017, 1). Bu tanımın maddi ve manevi kültürü bir arada ele aldığı görülmektedir.

4.2. Kültürel Miras

Bireysel ve hukuki anlamda *“Birine, ölen bir yakınından kalan mal mülk, para veya servet, kalıt, bırakıt, tereke”* olarak tanımlanabilecek miras kavramı genel anlamıyla *“Bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey”* olarak ifade edilebilir (Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>). Bu tanımdan hareketle kültürel mirası da *“atalarımızdan bizlere kalan maddi (somut) ve manevi (soyut) kültürel değerlerin tümü”* olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Kültürel miras ile ilgili daha kapsamlı bir tanım yapmak gerekirse kültürel miras; *“geçmişten günümüze aktarılmış tarihi, sanatsal, bilimsel, estetik, antropolojik ve etnolojik bakış açılarından evrensel değer taşıyan, tamamının oluşumu insan emeğine dayanan ya da oluşumu doğal etkenlere dayanan ancak üzerinde insan yaratıcılığının etkisi bulunan, taşınamayan yapılar ile estetik ve sanatsal önem taşıyan insan yapımı taşınabilen eserler gibi somut kaynaklar; el sanatları ve yemek yapım teknikleri de dâhil olmak üzere halkın tamamına mal olmuş sanatlar ile insanların günlük yaşamlarını etkileyen, bugüne tamamıyla değişmeden aktarılmış, insanların yaşayışlarını ve inanışlarını etkileyen örf, adet, gelenek, göreneklerden oluşan somut olmayan kaynakların tümüdür.”* (Deniz ve Diker, 2017, 10).

Kültür turizmi olarak bilinen ancak bir toplumun geçmişine ait soyut ve somut tüm değerlerine sahip çıkılmasıyla ilgili bir kültür hareketi sonunda son yıllarda ortaya çıkan bir turizm akımı ve ünlünen bir turist etkinliği olan turizm çeşidine miras turizmi denilebilir. Bu bağlamda turizm de öncelikle kültürel mirasın deneyimlenmesi ve ziyaretçiler ile ev sahibi topluluğun arasında yapıcı bir iletişim yaratmak için iyi bir fırsat olarak görülmekte, hem somut hem de soyut özelliklerin ve entelektüel bilgi birikiminin aktarılabilceği bir araç olarak kullanılmaktadır (Kozak vd., 2018, 39-40).

Kültürel miras, geçmişten günümüze intikal eden değerler olduğu için bu birikimin tanınması, bilinmesi ve sahip çıkılarak geleceğe taşınması gerekmektedir. Kültürel mirasın korunması ve geleceğe

taşınmasında kullanılan yöntemlerden birisi de turizm faaliyetlerine katılmak amacıyla ülkemize gelen turistlere uygun bir biçimde sunulması ve tanıtılmasıdır. Kültürel miras, kültür kavramının önemli bir parçası olduğundan kültürel unsurların ve kültürel mirasın turizm aktivite ve organizasyonlarında kullanılması ülkemiz adına büyük önem arz etmektedir.

4.3. Somut Olmayan Kültürel Miras

Yakın zamana kadar kültürel miras denildiğinde akla ilk olarak, maddi unsurlar yani taşınamayan yapı veya doğal alanlar ve bunların listesi yani somut kültürel miras gelmekte idi. Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM), daha sonra kültürel miraslardan türeyen yeni bir kavram olarak UNESCO tarafından ortaya atılmıştır (Güneş ve Satar, 2015, 1080).

“Somut Olmayan Kültürel Miras” kavramı 29 Eylül- 17 Ekim 2003 tarihlerinde Paris’te toplanan kısa adı UNESCO olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı’nın 32. Genel Konferansı’nda imzaladığı “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması” başlıklı sözleşme ile dünya ve ülkemiz gündeminde yer almaya başlamıştır. Adı geçen kavram o tarihten bugüne kadar başlığı, tanımı, kapsamı ve içeriği açısından tartışılan, üzerinde konuşulan bir konu olarak dikkatleri üzerinde toplamaya devam etmiştir. (Arıoğlu, 2006, 186)

Sözleşmeye göre İngilizcesi *intangible cultural heritage*, Fransızcası *patrimoine culturel immateriel* olan ve Türkçe mevzuata *somut olmayan kültürel miras* şeklinde çevrilen kavram (Oğuz, 2013, 6), ülkemizde, TBMM Genel Kurulunda 19.01.2006 Perşembe günü görüşülerek “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun” (No:5448) olarak onaylanmış ve 21 Ocak 2006 Cumartesi tarih ve 26056 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. (Arıoğlu, 2006, 186) Konu ile ilgili belgeler UNESCO’ya 23 Mart 2006 tarihinde teslim edilmiş, böylece ülkemiz sözleşmeye taraf olan ülkelerden birisi olmuştur (UNESCO, <http://www.unesco.org.tr>).

Sözleşmenin kabulü ile birlikte, somut olmayan kültürel mirasın araştırılması, derlenmesi, korunması, müzelenmesi, yeni nesillere aktarılması konuları özellikle bu alanda çalışan kamu kurum/kuruluşlarının, yerel idarelerin, sivil toplum kuruluşlarının, akademisyenlerin, araştırmacıların, eğitimcilerin, vb. dikkatini bu konuya odaklamıştır. Başka bir deyişle, Sözleşmenin kabulünden önceki dönemlerde de bir toplum için son derece önemli olan yerel kültürlerin ve miraslarının değeri sonraki dönemlerde artarak anlaşılmıştır (Blake, 2012, 3).

Güneş ve Satar’a göre, SOKÜM değerleri önceden yeterince korunmamıştır. Ancak 1980’lerden sonra daha çok ilgi görmüş ve bir ülke için prestij aracı olarak ele alınmıştır (Satar ve Güneş, 2015, 1080). Yine de kendi başlarına birer miras unsuru olarak değerlendirilmeleri zaman alan SOKÜM değerleri; doğal ve kültürel mirasların tanıtılmasına, böylece turistlerin ilgisini çekmeye yardımcı olan bir “katma değer” (added value) unsuru olarak düşünülmüşlerdir (Loh-Lim, 2008, 33). Öte yandan, Haddad, “yaşayan miras”ı ifade eden SOKÜM’ün, ancak aitlik bağları üzerinden gelecek nesillere aktarılacağını iddia etmektedir (Haddad, 2008, 97).

UNESCO’nun 17.10.2003 tarihindeki otuz ikinci Genel Konferansında kabul edilen ve 20 Nisan 2006 tarihinde yürürlüğe giren *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*, uzun bir arayış ve hazırlık sürecinin sonunda ortaya çıkan ve somut olmayan kültürel mirası korumayı amaçlayan uluslararası bir belgedir (Oğuz, 2008, 5).

Ülkemizde somut olmayan kültürel mirasla ilgili iş ve işlemler Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2006 yılında resmen taraf devlet olduğumuz “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” kapsamında yürütülmekte olup, bu Sözleşme’nin 2. Maddesinde somut olmayan kültürel miras; “toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar” biçiminde tanımlanmaktadır. 2. Madde şu şekilde devam eder; “Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur.” (Atasoy, 2013, 538-539).

Özellikle son zamanlarda somut olmayan kültürel miras unsurlarımızı yaşamak, yaşatmak, tanımak, tanıtmak, korumak ve gelecek nesillere aktarmak için kullanılan bir kavram olan somut olmayan kültürel miras kavramı; yaşam biçimleri, gelenek-görenekler, festivaller, müzik-eglenme kültürü, el sanatları, edebiyat, yemek türleri vb. unsurları içermektedir.

4.4. Somut Olmayan Kültürel Miras Alanları

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin 2. maddesine göre somut olmayan kültürel miras özellikle aşağıdaki alanlarda belirir (Oğuz, 2009, 133-142):

4.4.1. Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar:

Mitler, destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri, masallar, bilmece, halk şiiri, ağıtlar, ninniler, atasöz-üdeyimler, fıkralar, âşıklık geleneği, vb. bu alana girmektedir.

4.4.2. Gösteri Sanatları:

Geleneksel tiyatro (gölge oyunu, kukla, meddah, orta oyunu, köy seyirlik oyunları gibi), halk oyunları, halk müziği (icra geleneği, müzik aletleri), çocuk oyunları, geleneksel halk sporları, vb. gösteri sanatları alanına girmektedir.

4.4.3. Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler:

Doğum, sünnet, çocukluk çağı (kırklama, tuzlama, diş hediyi/buğdayı, ad verme, süt kardeşliği, beşik kertikliği/kertmesi gibi), askere uğurlama, evlenme gelenekleri (kız isteme, söz kesme, nişan, kına gecesi, düğün, gelin alma, gelin hamamı, damat tıraşı, çeyiz, duvak gibi), ölüm gelenekleri (ölü helvası, taziye, mevlit, özel günler [üçü, yedisi, kırkı, elli ikisi, yıl dönümü gibi], mevsimlik bayramlar (hıdırellez, nevruz gibi), kirvelik, ahiretlik, bacılık-kardeşlik, süt kardeşliği, beşik kertikliği gibi akrabalıklar, dinsel içerikli ritüeller (sema, semah gösterileri gibi), yöresel kıyafetler, festivaller, şenlikler, sıra geceleri, vb. bu gruba girmektedir.

4.4.4. Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar:

Halk hekimliği, halk baytarlığı, halk takvimi, halk meteorolojisi, halk matematiği, halk mimarisi, halk inanışları, halk ekonomisi, (ekip, biçme, hayvancılık), halk mutfağı (yöresel ve törensel yemekler [aşure, keşkek gibi], vb. alanları kapsar.

4.4.5. El Sanatları Geleneği:

Bu alan usta-çırak ilişkisi içerisinde öğrenilen ve seri üretime dayanmayan dokumacılık, ağaç işleri, bakırcılık, demircilik, ahşap oymacılığı, çömlekçilik, yorgancılık, semercilik, telkâri, ebru, hat, tezhip vb. sanatları içerir.

4.5. Turizm

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü'nün resmi web sayfasından alınan verilere göre ülkemize gelen yabancı turist sayısı 2019 yılının ilk 8 ayında 31 milyondur. Bu turistlerin ülkemize giriş yaptıkları sınır kapıları istatistiklerine bakıldığında ilk beş sırayı *Antalya, İstanbul, Edirne, Muğla ve Artoin* illerinin paylaştığı görülmektedir. Ülkemizi ziyaret eden ilk beş ülke ise sırasıyla *Rusya Federasyonu, Almanya, İngiltere, Bulgaristan ve İran*'dir.¹ Ayrıca ilgili bakanlık tarafından 2019 yılının sonuna kadar ülkemize gelecek olan turist sayısının 50 milyon olması öngörülmektedir.

2018 yılında ülkemizi ziyaret eden yaklaşık 40 milyon turist (Sabah Gazetesi, <https://www.sabah.com.tr/apara/haberler/2019/01/31/turkiyeye-2018de-gelen-ziyaretci-sayisi-belli-oldu>) yaklaşık 25.5 milyonu ülkemize "Gezi, Eğlence, Sportif ve Kültürel Faaliyetler" için gelmiştir. (Türkiye İstatistik Kurumu, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=74&locale=tr>) Bu rakam da bize ülkemize gelen turistlerin yarıdan fazlasının gezi, eğlence, sportif faaliyetlerin yanı sıra *kültür* amaçlı ziyaretleri içinde ülkemizi tercih ettiklerini göstermektedir.

Bacasız sanayi olarak adlandırılan turizm, ülkemiz için önemli bir gelir kaynağı ve aynı zamanda da kültürümüzün tanıtımı için de en doğru yoldur. Turizm, farklı kişiler tarafından farklı çalışmalarda değişik şekillerde tanımlanmıştır. Ayrıca her ülke de turizm için bir tanım geliştirmiştir.² Turizm olgusuna önceleri sadece ekonomik boyutu ile bakılırken zaman içerisinde bu algı değişmiş ve turizmin çok boyutlu tanımları ortaya çıkmaya başlamıştır. 1980'li yıllarda Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği tarafından yeniden düzenlenen tanımına göre turizm; "İnsanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buralardaki, genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünüdür." (Kozak, vd., 2018, 4-5). Turizm kavramı için bir tanım daha yapmak gerekirse; "Turizm; kültür, spor, merak, sağlık, iş, macera, din, vb. nedenlerle kişilerin tüketici olarak yer değiştirim ve konaklamalarından doğan olay ve ilişkiler olarak ifade edilebilir." (Tunç ve Saç, 1998, 15). Sezgin'e göre, devamlı olarak yaşanan yer dışına tüketici olarak tatil, dinlenme, eğlence, kültür, vb. ihtiyaçların giderilmesi amacıyla yapılan seyahat ve geçici konaklama hareketlerine turizm denilmektedir (Sezgin, 1995, 4).

¹ Bu bilgiler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü'nün resmi web sayfası olan <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/> 'den 11 Ekim 2019 tarihinde alınmıştır.

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için Nazmi Kozak vd. tarafından yazılan Genel Turizm İlkeler-Kavramlar (Yenilenmiş 20. Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık, 2018, s. 4'e bakılabilir.

Turizm kavramı ile ilgili yapılan tanımlara bakıldığında birkaç unsurun ön plana çıktığı görülmektedir. Bu unsurlar, *hareket etme, konaklama yapma, sürekli kalmama ve gelir elde etmeme* olarak sıralanabilir. Gidilen yerdeki turizm işletmelerinin turistlere sunduğu ürün ve hizmetlerden de bedelli veya bedelsiz olarak yararlanmak da turizm kavramı içerisinde yer alan başka bir unsurdur.

İnsanlar çeşitli nedenlerle (eğlenmek, dinlenmek, yeni yerler görmek, yeni kültürler tanımak, spor, din, vb.) turizm faaliyetlerine katılırlar. Turizmin zaman içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşümün neticesinde de turistler sadece edilgen (pasif) olarak turizm olayına katılmayı istemeyip artık turistler etken (aktif) olarak turizm faaliyetlerine katılmak istemekte ve hatta bu etkinlikleri birebir deneyimlemek istemektedirler. Bunu yapılmasına imkân verebilecek en önemli olgu ise kültür ve dolayısıyla da kültürel unsurlardır. Turizmin kültürümüzü, kültürel değerlerimizi yozlaştırdığı fikrini benimseyen kişi ve çalışmalar olsa da artık yeni trend çalışmalar bu fikri eski saymakta ve doğru, yerinde kullanıldığı takdirde turizmin kültüre veya kültürel değerlere zarar vermediği aksine kültürümüzü yaşamada, yaşatmakta, tanıtmakta, korumada, sürdürmekte ve gelecek nesillere miras olarak bırakmada temel aracı olduğu kabul edilmektedir.

5. Öneriler

Kültürel değerlerin turizm sektöründe kullanılması, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesinde de ısrarla vurgulandığı üzere öncelikle koruma, ardından da sürdürülebilirlik ve gelecek nesile aktarım ilkeleri göz önüne alınarak planlanmalıdır. Çünkü ne yazık ki somut olmayan kültürel miras unsurları günümüzde yanlış pazarlama faaliyetleri nedeniyle; yozlaşma, orijinalliğinin kaybolması, gerçek değerinde sergilenememesi gibi pek çok problem ile karşı karşıya bulunmaktadır. Söz konusu bu problemlerin çözümlenmesinin ön koşulu planlı harekettir (Türker ve Çelik, 2013, 94).

Konaklama tesislerinin turistlere somut olmayan kültür miras unsurlarını tanıtmak, anlatmak, yaşatmak, uygulamak, deneyimletmek üzere yapabilecekleri/yaptırabilecekleri aktiviteler somut olmayan kültürel miras alanları bağlamında aşağıda verilmektedir:

5.1. Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar

- ❖ Konaklama tesisi içerisindeki bebek bakım odalarında Türkçe ninniler çalınabilir.
- ❖ Tesiste bir oda "Masal Odası" olarak düzenlenip, bu odada günün belli saatlerinde tesiste konaklayan ziyaretçilere masal anlatılabilir. Bunun özellikle çocukların ilgisini çekeceği düşünülmektedir.
- ❖ Tesiste Türk destanları dönemine uygun ortam ve giyim-kuşam-aksesuar kullanılarak sergilenebilir.
- ❖ Tesis içerisinde turistlerin görebilecekleri yerlere bilmeceler asılabilir.
- ❖ Turistlere fıkra anlatılabilir.
- ❖ Âşıklık geleneği kapsamında yöresel bir aşık tesise getirilip sanatını icra etmesi sağlanabilir.
- ❖ İki âşık getirilip âşık atışması yaptırılabilir.
- ❖ Ülkemize mal olmuş âşıkların doğum veya ölüm yıldönümlerinde onları anma ve tanıtmaya adına gün boyu ses sistemi üzerinden eserleri dinletilebilir.
- ❖ Önemli şahsiyetlerin maketleri veya mumyaları yapıp tesisin uygun yerlerine -şahsiyetin kim olduğuna dair bilgilerin yer aldığı panolar eşliğinde- konulabilir.
- ❖ Önemli şahsiyetlerin fotoğrafları eserleriyle (özlü sözleri, öğretileri, vb.) birlikte tablo şeklinde tesisin turistler tarafından görülebilecek şekilde değişik yerlere asılabilir.
- ❖ Tesiste belirlenen bir günde sıra gecesi düzenlenebilir.

5.2. Gösteri Sanatları

- ❖ Tesise bir kukla yapım ustası getirilerek turistlere kukla yapım deneyimi yaşatılabilir.
- ❖ Turistlere Hacivat-Karagöz gösterileri sunulabilir hatta bu gösteride onlara da bu gösteriyi yapma fırsatı verilebilir.
- ❖ Meddahlık geleneği örnekleri meddahlar tarafından canlı bir biçimde icra edilebilir.
- ❖ Bir senaryo dâhilinde oynatılacak olan köy seyirlik oyunlarına turistler de konuk oyuncu olarak katılabilir.
- ❖ Turistlere tesiste kaldıkları süre içerisinde belli bir yöreye ait halk oyunu öğretilip gösteri yaptırılabilir.
- ❖ Tesisin uygun olan yerlerinde kültürümüze ait halk çalgıları sergilenebilir.
- ❖ Turistlere herhangi bir müzik aletinin (bağlama, davul, zurna gibi) çalınması deneyimletilebilir.
- ❖ Çocuk misafirlere yakan top, sek sek, baş taş, körebe, istop, ip atlama, misket gibi Türk çocuk oyunları öğretilip, oynattırılabilir.

- ❖ Turistlere tesisin imkânları ölçüsünde cirit, okçuluk, yağlı güreş gibi geleneksel halk sporları yaptırılabilir.

5.3. Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler

- ❖ Hıdırellez ve Nevruz gibi mevsimlik bayramlarımıza denk gelen tarihlerde konaklama tesisinde kalan turistlerle birlikte bu bayramlar usulüne uygun olarak kutlanabilir.
- ❖ Tesiste sema ve semah gösterileri düzenlenebilir.
- ❖ Aktivitelerde görev alan personele tesisin bulunduğu coğrafyaya ait yöresel kıyafetler giydirilebilir.

5.4. Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar

- ❖ Tesisin dekorunda Türk mimarisinden örnekler kullanılabilir.
- ❖ Tesisin belirli yerlerine ülkemizdeki turistik destinasyonların maketleri yerleştirip bu yerlerin ilgi çekici sloganlarla akılda kalması sağlanabilir.
- ❖ Tesise dilek ağacı konulabilir.
- ❖ Turistler tesise ilk girişlerinde nazar boncuğu takılarak karşılanabilir veya nazar boncuğu takılarak uğurlanabilirler.
- ❖ Turistlere tesise girişlerinde veya çıkışlarında lokum ikram edilebilir.
- ❖ Tesis içerisinde haftanın belli günlerinde yöredeki kadınların yöresel ürünlerini veya yemeklerini sunabilecekleri stantlar açılabilir.
- ❖ Tesis içerisinde yöresel yemek günü düzenlenebilir.
- ❖ Tesiste konuklarla birlikte törensel yemekler (aşure, keşkek gibi) yapılıp dağıtılabilir.
- ❖ Tesiste farklı şekillerde yapılmış şerbetler içecek olarak turistlere tattırılabilir.
- ❖ Turistlere değişik tatlardaki macunlar yiyecek olarak sunulabilir.
- ❖ Tesiste haftanın belli bir günü Türk kahvesi günü olarak ilan edilebilir.
- ❖ Tesise bir pişmaniye yapım ustası getirilerek tesisteki misafirlerle birlikte pişmaniye yapılıp yenebilir.

5.5. El Sanatları Geleneği

- ❖ Herhangi bir el sanatımız ustası tarafından anlatılıp turistlere de deneyimlettirebilir. (cam üfleme, ebru, çini boyama, çömlek yapımı, hat, vb.)
- ❖ Yöredeki kadınların el emeği göz nuru işleri sergi yoluyla gösterilebilir.
- ❖ Tesiste konuklara ikram edilecek yiyecek-içeceklerin hepsi çini işlemeli tabaklarda servis edilebilir.
- ❖ Konaklama tesisinin dış ve iç mimarisinde uygun olabilecek yerlere (örneğin; otel odasının/banyosunun bir duvarı) çini deseni işlenebilir.

5.6. Diğer Öneriler

- ❖ Turistlerin dini ve milli bayramlara denk gelen konaklamalarında bir takım etkinlikler yapılabilir. (Örneğin, Ramazan Bayramında tesis içerisinde bir bayramlaşma merasimi düzenlenebilir. Turistlere şeker veya tatlı dağıtılabilir. Milli bir bayramda ise milli marşımız çalınıp sinema salonunda veya barkovizyon gösterisi olarak günün anlam ve önemini anlatan film ve sunumlar izletilebilir.)
- ❖ Tesiste uygun bir alana köy odası (şark odası) yapılabilir.
- ❖ Tesiste haftanın belli bir gününde köy kahvaltısı verilebilir.
- ❖ Tesis içerisinde o yöreye ait eşyaların sergilendiği bir etnografya müzesi kurulabilir.
- ❖ Tesiste ülkemizdeki tarihi yerlerin küçük maketlerinin anlatımlı olarak yer aldığı bir alan oluşturulabilir.
- ❖ Tesis içerisinde geleneksel kültür canlandırmaları yapılabilir.

Sonuç

İnsanları turizme yönelten nedenlerden birisi de *kültürdür*. İnsanlar farklı kültürleri merak etmekte, gittikleri turistik destinasyonların örf-adet, gelenek-göreneklerini tanımak istemekte ve hatta kültürü deneyimlemek istemektedirler. Bu ihtiyaç neticesinde ortaya çıkan turizm çeşidi ise *kültür turizmi* olup, bu turizm çeşidi gelir sağlayıcı etkisinin yanında kültürel açıdan değeri bulunan unsurlarımızın korunmasına katkısı nedeniyle de önem arz etmektedir. Çünkü ister somut ister somut olmayan olsun kültürel miras değerlerimiz, geleneksel yapısına dikkat edilerek turistik birer ürün haline getirilerek de korunabilir ve yaşatılabilir. Bu da konaklama işletmeleri için kültürümüzü tanıtmak ve yaşatmak adına büyük bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Ülkemize gelen her bir turist aynı zamanda gönüllü birer turizm elçisi olduğu gerçeğinden hareketle, ülkemize gelen turist sayıları da göz önüne alınarak yabancı turistlere ve iç turizm yapan yerli

turistlere kültürümüzün doğru tanıtılması ve anlatılması son derece önem kazanmaktadır. Kültürel miras unsurlarını turistlere sunarken unsurun özünün korunmasına dikkat edilmelidir. Çünkü kabul etmek gerekir ki ülkemiz somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri açısından son derece zengindir ve dolayısıyla her bir unsur geliştirecek olan stratejilerle çekiciliği olan turistik bir ürün haline dönüştürülebilir. Bunu yaparken belki de dikkat edilecek en önemli nokta unsurun özünün korunmasına sadık kalınmasıdır.

Bu konuda öncelikle konaklama tesislerine bir takım kriterlere göre turizm işletme ve yatırım belgelerini veren Kültür ve Turizm Bakanlığı ve belediyelere görevler düşmektedir. Ayrıca, konaklama tesislerinin yöneticilerine de bu konuyu önemseme, kural ve esaslarına uygun şekilde yapma konusunda görevler düşmektedir. Öncelikle tesislerde turistlerle gün boyu yüz yüze iletişim halinde olan animatörler ve diğer otel personeli somut olmayan kültürel miras konusunda eğitilmelidir. Bu çalışmada sunulan model önerileriyle ilgili gerekli yasal düzenlemeler hazırlanıp uygulanır ve konaklama tesisleri tarafından da uygulamalı bir biçimde ele alınırsa kültür yaşar, yaşatılır, tanıtılır, korunur ve gelecek nesillere doğru şekilde aktarılır.

Somut olmayan kültürel miras unsurlarımızın (sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal olaylar, doğa ve evrenle ilgili uygulamalar ve el sanatları) turizm sektörünün önemli bir halkası olan konaklama tesislerinde kullanılması hem turizm faaliyetleri açısından hem de bu faaliyetlerin bir parçası olan kültür turizmi açısından önemlidir. Son yıllarda bu alanda çeşitli çalışmaların ve aktivitelerin gerçekleştiği görülmektedir. Önümüzdeki yıllarda bu konudaki çalışmaların daha da artacağı söylenebilir. Böylece hem kültürümüzün önemli bir paydası olan somut olmayan kültürel miras unsurlarının yaşatılması ve tanıtılması gerçekleştirilebilir hem de turizm işletmeleri konuya sahip çıkarak, misafirlerine farklı faaliyet ve aktivite sunma olanağına sahip olabilirler.

KAYNAKÇA

- Arıoğlu, İbrahim Ethem (2006). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi TBMM'de Kabul Edildi. *Milli Folklor Dergisi*, Yıl: 18, Sayı: 69, s. 186-187.
- Aydoğdu Atasoy, Özlem (2013). Somut Olmayan Kültürel Bir Miras Unsurumuz Olan Tören Keşkeği Geleneği; Dünü, Bugünü ve Yarını. *VIII. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi (Kültürel Miras temalı)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 24-27 Ekim 2013, Eskişehir, s. 537-552.
- Blake, Janet (2012). The Historical Context of the 2003 Convention. *ICH Courier: The Intangible Cultural Heritage Courier of Asia and the Pacific*, Sayı: 14, s. 3-17.
- Deniz, Taşkın ve Diker, Oğuz (2017). *Coğrafya ve Tarih Perspektifinden Somut Kültürel Miras ve Türkiye*, 2. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Giddens, Antony (2008). *Sosyoloji*. (Çev. Cemal Güzel), İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gülmez, Bahadır (2015). *Kültür Tarihi*. (Ed. Bahadır Gülmez), T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2299, No: 1296, Ankara: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Güneş, Gül ve İsa Satar (2015). Türkiye'de Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Kültür Turizminin Önemi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 15-17 Ekim 2014, Hopa-Artvin, s. 1074-1090.
- Haddad, Chafica (Ed.) (2008). Dis-connection of Tangible and Intangible Cultural Heritage (Concept Notes). *Safeguarding Intangible Heritage and Sustainable Cultural Tourism: Opportunities and Challenges*, UNESCO-EIHCAP Regional Meeting Hué, Viet Nam 11-13 Aralık 2007 (s. 97-98). Bangkok: UNESCO Bangkok. (Erişim Tarihi: 28.01.2019) (<http://unesdoc.unesco.org/images/0017/001787/178732E.pdf>)
- Kozak, Nazmi, Akoğlan Kozak, Meryem ve Kozak, Metin (2018). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar (Yenilenmiş Yirminci Baskı)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2019)
- Kroeber, A. L., and Kluckhohn, Clyde. (1952). Culture: A Critical Review Of Concepts And Definitions. *Papers of the Peabody Museum of Archaeology & Ethnology, Harvard University*, 47(1), viii, 223.
- Loh-Lim, Lin Lee (2008). Introduction to Handicrafts in the Context of Sustainable Cultural Tourism. C. Haddad (Ed.), *Safeguarding Intangible Heritage and Sustainable Cultural Tourism: Opportunities and Challenges: UNESCO-EIHCAP Regional Meeting Hué, Viet Nam 11-13 Aralık 2007* (s. 32-34). Bangkok: UNESCO Bangkok. (Erişim Tarihi: 28.01.2019) (<http://unesdoc.unesco.org/images/0017/001787/178732E.pdf>)
- Oğuz, M. Öcal (2009). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Oğuz, M. Öcal (2008). UNESCO ve İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları. *Milli Folklor Dergisi*, Yıl: 20, Sayı: 78, s. 5-11. Sabah Gazetesi, <https://www.sabah.com.tr/apara/haberler/2019/01/31/turkiyeye-2018de-gelen-ziyaretci-sayisi-belli-oldu> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2019)
- Sezgin, Orhan Mesut (1995). *Genel Turizm (Turistik Kavramlar-Ekonomi-Pazarlama-Turizm Mevzuatı)*. Ankara: Tutibay Ltd.Şti.
- Tunç, Azize ve Saç, Firuzan (1998). *Genel Turizm Gelişimi-Geleceği*. Ankara: Detay Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 09 Eylül 2019)
- Türker, Ali ve Çelik, İsa (2012). Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Turistik Ürün Olarak Geliştirilmesine Yönelik Alternatif Öneriler. *Yeni Fikir Dergisi*, Sayı: 9/ Temmuz-Aralık 2012. s. 86-98
- Türkiye İstatistik Kurumu, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=74&locale=tr> (Erişim Tarihi: 21 Eylül 2019)
- Unesco, <http://www.unesco.org.tr> (Erişim Tarihi: 01 Ekim 2019)